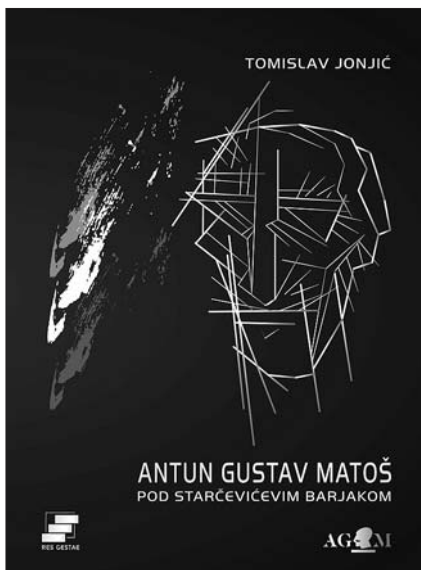

Tomislav Jonjić, *Antun Gustav Matoš — Pod starčevićevim barjakom*, AGM, Zagreb, 2019., 886 str.

Knjiga Tomislava Jonjića *Antun Gustav Matoš — Pod starčevićevim barjakom*, podijeljena je u 14 osnovnih poglavlja: 1. Pristupne napomene: zašto o Matošu?; 2. Kako o Matošu: predodžbe, uvjerenja i poteškoće; 3. Mladi Matoš: obitelj, zavičaj i domovina; 4. Vojni bjegunac: prvi susret s Beogradom i Srbijom; 5. Preko Ženeve do Pariza: od *Novoga vieka* do *Hrvatskog prava*; 6. Matoš u Parizu: *enfant terrible* u Čistoj stranci prava; 7. Ponovno u Beogradu: »naše neujedinjeno pleme«; 8. Iznova uz Franka i starčevićance; 9. Napokon u domovini: rame uz rame s Josipom Frankom; 10. Raskid s Frankom: neispunjena obećanja; 11. S milincima do svepravaškog ujedinjenja; 12. Ili omladinski barjak ili »jedan proti svima, proti svemu«; 13. Ponovno sâm: bolest, posljednji dani i smrt i 14. Zaključak te 6 dodataka: 15. Prilozi (*Matoš i kršćanstvo*; *Nacionalno i internacionalno u Matoševu djelu*; *Matoš prema rasnom učenju i antisemitizmu* i *Antimodernist*, »*moderni konzervativac*« ili *tradicionalist*); 16. Izabrana literatura i 17. Kazalo osoba. Knjiga je providena slikovnim materijalom (fotografije suvremenika, naslovnice novina i časopisa i tsl.).

Autor u knjizi prati životni i profesionalni put Antuna Gustava Matoša (1873.—1914.), koji je trajno obilježio hrvatsku književnost na svršetku XIX. i početku XX. stoljeća. Djelujući na javnoj pozornici kao novelist, feljtonist, pjesnik, polem-

čar, književni kritičar i novinar, ostao je do naših dana nezaobilazna pojava na hrvatskome intelektualnom nebu. Autor stoga s pravom ističe da je Matoš na određeni način postao i ostao svojevrsna mjera svih stvari u hrvatskoj književnosti još godinama nakon smrti. Iako nije bio rođeni »purger«, za njega je Zagreb bio grad djetinjstva i mladosti, ali i mjesto u koje se vratio u smiraj života. Njegov buntovni duh onemogućio mu je stjecanje formalne školske naobrazbe, ali ga je isto tako odveo, kao vojnog bjegunca, izvan granica domovine: najprije u Kraljevinu Srbiju, a potom u Švicarsku i Francusku. Za život je zarađivao kao novinar i književnik i povremeni glazbenik u kazalištu (Beograd). Od mladenačkih je dana pristajao uz pravašku ideologiju Ante Starčevića, iako je, kako to autor dobro primjećuje, gledao sa simpatijama i na ideje đakovačkoga biskupa Josipa Jurja Strossmayera (obzoraštvo). Tijekom boravka u Beogradu stječe poznanstva u ta-

mošnjem književnom i boemskom svijetu. Osim što je razvio široku suradnju s beogradskim listovima i časopisima, Matoš je, što autor posebno naglašava, istodobno objavljivao radove i u sarajevskoj »Nadi«, što je bilo tim čudnije jer je imao status vojnog bjegunca, tj. osobe kojoj su po logici stvari trebala biti otvorena vrata nekog zatvora, a ne stranice časopisa koji nije bio neovisan od državnih vlasti.

Za boravka u Ženevi Matoš je došao u doticaj s književnikom Antom Tresićem Pavičićem, tada beskompromisnim pristašom Čiste stranke prava/Starčevićeve hrvatske stranke prava (frankovci), urednikom časopisa »Novi viek«, koji je slovio kao važna protumodernistička tribina. Nije zazirao od suradnje s publikacijom takve reputacije jer je došao do uvjerenja da su hrvatski modernisti uglavnom slabi umjetnici, s dvojbenim političkim idejama (jugoslavenstvo). Suradnja s Tresićem Pavičićem omogućila mu je uspostavljenje veza s vodstvom frankovačkih pravaša. Josip Frank, predsjednik stranke, i njegovi sljedbenici, vodili su se načelima koja su Matošu bila bliska: hrvatski nacionalizam, hrvatsko državno pravo, kako ga je definirao A. Starčević, protuklerikalizam — reakcija na Prvi hrvatski katolički sastanak u Zagrebu (1900.), koji se bez dovoljno valjanih argumenata počesto proglašava početkom klerikalizacije društvenog života u Hrvatskoj — i borba protiv Hrvatsko-ugarske nagodbe (1868.) i njezinih negativnih posljedica za Hrvatsku. Matoš je, prihativši pravaški nauk u njegovoj frankovačkoj inačici, postao revan suradnik »Hrvatskog prava«, središnjega stranačkog glasila te je ušao u borilište političke publicistike sa svom sili-

nom svoga neponovljivog stila. Zahvaljujući književnom, publicističkom i polemičkom daru, Matoš je postao nezaobilazan čimbenik hrvatskog kulturnog i političkog života, premda fizički, iz razumljivih razloga, nije bio u Hrvatskoj. Koristeći se proglašenjem amnestije za vojne bjegunce, vratio se u Zagreb u siječnju 1908. Iako je po povratku u domovinu nastavio nastupati kao odlučan Frankov pristaša, nije skrivao specifične kulturno-političke poglede koji su ga razlikovali od frankovačkog pravaštva. Naime, Matoš je bio uvjeren da Hrvati i Srbi govore istim jezikom te da je kulturna suradnja južnoslavenskih naroda poželjna. Istodobno je sustavno pisao protiv svake jugoslavenske političke koncepcije. Nakon razlaza s Frankom, koji je bio više osobne negoli političke naravi, Matoš se priklonio Starčevićевой stranci prava (milinovci), što ga, ipak, nije spriječilo da u povodu Frankove smrti (1911.) napiše topao nekrolog čovjeku kojem se u osnovi divio, zbog njegovih političkih stajališta. Nakon što se razočarao u Mili Starčeviću, vođi milinovačkih pravaša, pokušao je izgraditi samostalnu društvenu i političku poziciju, u čemu mu je trebala pomoći i činjenica da je još u emigrantskim danima postao svojevrsna ideološko-svjetonazorska perjanica dijela sveučilišne i srednjoškolske mladeži u Hrvatskoj. Nedugo nakon Matoševe prerane smrti, u predvečerje Velikoga rata (1914.—1918.), posve spontano započinje, ne bez razloga, izgradnja slike o njemu kao svojevrsnom ideologu hrvatskog nacionalizma.

Iako je Jonjićeva knjiga o Matošu, književniku europskih naguća, prvenstveno namijenjena stručnjacima iz po-

dručja društvenih i humanističkih znanosti, ona će biti korisno štivo i široj čitateljskoj javnosti, zainteresiranoj za teme iz nedavne hrvatske intelektualne prošlosti, pogotovo kada je riječ o njezinoj literarno-političkoj sastavnici.

- Zlatko Matijević

Dinko Čutura, Stjepan Sarkotić — posljednji zemaljski poglavar Bosne i Hercegovine, AGM, Zagreb, 2019., 491 str.

Knjiga Dinka Čuture *Stjepan Sarkotić — posljednji zemaljski poglavar Bosne i Hercegovine*, podijeljena je na Uvod (Metode istraživanja, izvori i literatura; Literatura jugoslavenskih i hrvatskih povjesničara i Arhivsko gradivo) i deset poglavlja: 1. Kratka biografija Stjepana Sarkotića; 2. Sarkotićeve studije; 3. Sarkotićevo sudjelovanje u ratu i njegove zasluge; 4. Guverner u Srbiji; 5. Zemaljski poglavar u BiH i zapovjedni general u Bosni i Hercegovini i Dalmaciji; 6. Promjene u 1916. i 1917. godini; 7. Završna ratna godina; 8. Posljednji dani Monarhije; 9. Sarkotićeva ratna korespondencija i 10. Sarkotićeva djelatnost u emigraciji te Zaključak. Uz osnovni tekst su dodani: Popis pokrata, Izvori i literatura, Dodatci, fotografije, Karte, Kazalo imena i Životopis autora.

Autor je obradio životni put generala Stjepana baruna Sarkotića od Lovčena (1858.—1939.), jednoga od najviših austro-ugarskih časnika tijekom Prvoga svjetskog rata (1914.—1918.). Svoja istraživanja temeljio je na relevantnim objavljenim i neobjavljenim izvorima te domaćoj i inozemnoj znanstvenoj literaturi i publicistici. Od neobjavljene građe D. Čutura je iscrpno obradio spise koji se odnose na Sarkotića, a čuvaju se u arhivskim ustanovama u zemlji i inozemstvu (Hrvatski državni arhiv u Zagrebu; Kriegsarchiv i Österreichisches Staatsarchiv u Beču te Državni arhiv Bosne i Hercegovine u Sa-